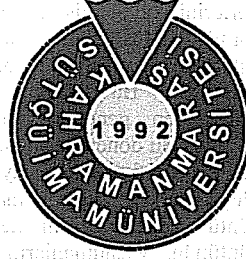

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ULUSLARARASI İSLÂM VE MODEL İNSAN
SEMPOZYUMU
CİLT III

International Symposium On Islam And Model
Human

المؤتمر الدولي عن الإسلام والإنسان النموذجي

26-27-28 Nisan 2018 – KAHRAMANMARAŞ

Adres:

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Sosyal İşler Dairesi
Başkanlığı Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
(0 344 223 76 71)

&

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı
Tel: (0344 300 27 01)–

e-mail:

islamvemodelinsansempozyumu@gmail.com

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

**ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN
SEMPOZYUMU
26-27 NİSAN 2018**

İmtiyaz Sahibi

Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü

Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa SEMERCI
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editör

Prof. Dr. M.Akif ÖZDOĞAN
Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Fatih TİYEK
Dr. Öğr. Üyesi Veli ABA
Arş. Gör. Sezai KORKMAZ
Arş. Gör. İrfan KARA

Yayına Hazırlayan

Ömer Yalçın OVA - Mehmet CANLI

Dizgi&Mizanpaj ve Tasarım

Arş. Gör. Sezai KORKMAZ - Arş. Gör. İrfan KARA
Fikir Ajans

ISBN

978-605-4996-62-9 (Tk.) - 978-605-4996-63-6

Basım Tarihi: 2018

Yapım & Baskı: Fikir Ajans

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı

Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü

0 (344) 225 24 15 - 16

www.kahramanmaras.bel.tr

**Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.**

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİM METODU

Celal SÜRGEÇ¹

Eğitim, insanın doğuştan getirdiği yeteneklerini geliştirme ve şekillendirme; onu, din ve dünya ile ilgili vazifelerini hakkıyla yapabilecek duruma getirme faaliyetidir.

Dünyaya hiçbir şey bilmez halde gelen insan ² hayatta kendisi için gerekli olan bilgileri sonradan öğrenir.

Demek ki insana rehberlik edilmesi, başkalarıyla münasebetlerini düzenli biçimde sağlayacak değerlerin ona öğretilmesi gerekmektedir. İşte bunların hepsi eğitimle gerçekleşir. Bundan dolayı yüce Allah, insanı yaratmakla yetinmemiş, ayrıca ona kalemle yazmayı ve bilmediği şeyleri öğretip onu peygamberler ve kitaplar ile eğitmiştir.

Peygamberler, hem dünyada hem de ahirette mutlu olabilmenin yollarını insanlığa göstermek amacıyla Allah tarafından gönderilmiş elçilerdir. Hz. Muhammed de aynı misyonu üstlenmiş, gönderildiği toplumda söz ve davranışlarıyla örnek teşkil etmiştir.

Hz. Peygamberin üstlendiği en önemli görev, eğitim olmuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber, kendisinin bir eğitimci olarak gönderildiğini ve esas vazifesinin de eğitim olduğunu ifade ederek "Ben de ancak bir muallim olarak gönderildim."³Buyurmuşlardır. Ve hayatı boyunca bu görevin bilincinde olduğunu teyit etmiş ve hayatı boyunca yaptığı uygulamalar ile bunu ispat etmiştir.

Tarih, Hz. Peygamberin mükemmel bir eğitici olduğunu ispat etmiştir. Onun elinden çok mükemmel insanlar yetişmiştir. Onun yanında yetişen insanlar ve ona tabi olanlar daha önceden nasıldılar, sonra nasıl oldular? Sahabeden her biri bu eşsiz muallim ve terbiyecinin büyüklüğüne şahitlik eden delillerdir. Bu durum bizlere bazı metodoloji alimlerinin şu sözünü hatırlatıyor. "Hz. Peygamberin hiçbir mucizesi olmasaydı da sade yetiştirdiği insanlar olsaydı, bu bile onun Peygamberliğini ispat etmeye yeterli olurdu."⁴

Çok kısa sürede çok kaliteli insanlar yetiştiren Hz. Peygamber, her şeyden önce örnek ahlakıyla ve mümtaz yaşantısıyla kalplere giriyor ve etrafını eğitiyordu. Son derece şefkatli ve merhametli olması, zorluk ve meşakkat vermemesi, kolaylaştırması, etrafına güven ve huzur vermesi, güler yüzlü ve samimi olması, tevazu ve alçak gönüllü olması, hoş görümlü ve affedici, sakin ve vakarlı olması etrafını yetiştirmesinde son derece önemli hususlar idi.

Hz. Peygamber yaratılış, ahlak, konuşma ve davranış açısından model bir insan idi. Kur'an bu özelliğini şu şekilde vafsetmiştir. "Ve Sen şüphesiz büyük bir ahlak üzerindesin."⁵

Resul-i Ekrem Efendimiz 'in çok kısa sürede ulaştığı muvaffakiyet, nübüvvet nurunun yardımıyla tatbik ettiği talim ve terbiye usullerine dayanmaktadır. İnsanların gönüllerine

¹ Kahramanmaraş İl Müftüsü

² Nahl, 16/78

³ İbn-i Mâce, Mukaddime, 17

⁴ Karafi, Furuk, IV/170

⁵ Kalem, 4

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ulaşmanın en kısa yollarını tespit için, Allah Resul'ünün tatbik ettiği bu esasları açık bir şekilde ortaya koymak, anlamak ve uygulamak gerekmektedir.⁶

Peygamberimiz (s.a.v)'in Eğitim Metotları: a-Sohbet:

Hz.Peygamber'in insanların eğitiminde en çok kullandığı usül sohbettir. Efendimiz'in sohbet meclisleri, ilâhî rahmet, bereket, feyiz ve sekînetin sağanak sağanak yağdığı cennet bahçeleri olmuş, ashab-ı kiram bu feyizli muhitlerde en güzel şekilde yetişme imkânı bulmuştur.

Müslüman olmak üzere Mescid'e gelen Ka'b bin Züheyr(r.a) Peygamberimiz'in ashâbını nasıl yetiştirdiğine şahit olmuştur. Ka'b'ın ifâdesine göre Rasûlullâh (a.s) halka halka oturan ashabının arasında bulunuyor, kâh o taraftakilerle, kâh bu taraftakilerle sohbet ediyordu.⁷ Bu,

Allah Resûlü'nün hayatı boyunca tatbik ettiği en mühim terbiye metodudur.⁸

b-Sevgi ile Davranma:

Sevmek ve sevilme, bireyin en temel ihtiyaçlarından biridir. Zihinsel ve duygusal yönden sağlıklı bir kişiliğin oluşması için iyimserlik, içtenlik ve sevgiden oluşan bir ortam gereklidir. Bireyde sevmeye yeteneği, ancak böylesi bir ortamda gelişebilir.

Eğitimde sevgi unsurunu gözetme, önemli bir prensiptir. Özellikle çocuklara iman, ibadet ve ahlak ile ilgili konuları öğretmede, onlara yapabilecekleri olumlu davranışlar kazandırılmaya çalışılırken telkinde bulunmada sevgi duygusunun gücünden yararlanmak önemlidir. Hz.

Peygamber bu bağlamda "Küçüğüne merhamet etmeyene merhamet olunmaz"⁹ buyurarak,

çocuklara karşı sevgi ve şefkat göstermeyi manevi telkinlerle topluma kabul ettirmiş, bunda da oldukça başarılı olmuştur.Hz. Peygamber ibadet sırasında da çocuklara olan sevgisini korumaya özen göstermiştir. Namaz kılarken ve hutbe okurken yanında dolaşan, secdeye gittiğinde sırtına binen Çocuklardan rahatsızlık duymamış, aksine secdeyi uzatarak onların gönüllerinin kırılmamasına özen göstermiştir.¹⁰

d- Kolaylaştırma Ve Sevdirmeye:

Kolaylaştırıcı olma, Hz. Peygamber'in eğitiminde önemli bir ilkedir. Allah'ın kendisini zorlaştırıcı ve şaşırtıcı değil; eğitici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdiğini,¹¹ devamlı hatırlamış ve daima kolaylaştırıcı bir yöntem izlemiştir. "kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz buyurarak,¹² eğitimcilerin de bu ilkeye uymalarını tavsiye etmiştir.

Hz. Peygamberin; "Eğer bir topluluğa imam olursanız namazı hafif tutun. Çünkü cemaat içerisinde hasta ve düşkünler bulunabilir."¹³

" Allah beni zorlaştırıcı ve şaşırtıcı değil; öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi"¹⁴"Ey Rabbim! Kim ümmetimin herhangi bir işini üzerine alırsa zorluk çıkarırsa, sen de ona zorluk

⁶ Fahrettin Yıldız, Doç. Dr. Altınoluk, Kasım 1998 ve Ömer Çelik Doç. Dr. Altınoluk, Kasım 2004

⁷ Hâkim, III, 671

⁸ Fahrettin Yıldız, Doç. Dr. Altınoluk, Kasım 1998 ve Ömer Çelik Doç. Dr. Altınoluk, Kasım 2004

⁹ Müslim, Bîr 87.

¹⁰ Bkz: Buhari, Edeb 18.

¹¹ Bkz: İbn Mace, Mukaddime 17.

¹² Buhari, İlim 11; Müslim, Salat 178; Ebû Davud.: Edeb 17.

¹³ İbn Mace. İkame 48.

¹⁴ Müslim, Talak 29.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

çıkar. Kim ümmetimin bir işini üzerine alırsın da onlara yumuşak davranırsa, sen de ona yumuşaklıkla muamele et”¹⁵ “Allah Teâlâ kullarına lütüfkârdır. Onlara kolaylık gösterilmesine memnun olur. Zorluk çıkaranlara ve başkalarına vermediği sevabı, kolaylık gösterenlere verir.”¹⁶ Şeklindeki hadislerden, kolaylaştırmanın bir ilke olduğu anlaşılmaktadır.

e- Hoşgörü:

Hız. Peygamber, eğitim faaliyetlerinde insan unsurunu esas alan bir yöntem izlemiştir.

öncelikle mesajını yöneltmek istediği insanı tanımaya çalışmış, onun zihinsel kapasitesini ve psiko-sosyal durumunu dikkate almıştır. Peygamberliği boyunca muhataplarına karşı iyilik ve hoşgörü ile muamele etmeyi prensip edinmiştir.¹⁷

Hadis kaynaklarında Enes b. Malik'den Hız. Peygamber'in hoşgörü anlayışına ışık tutacak şu sözler de nakledilmektedir: "Peygamber'e on yıl hizmet ettim. Aslında yaptığım işler pek de usulüne uygun olmuyordu. Buna rağmen Peygamber bir kere olsun bana vurmadı ve yüzünü ekşitmedi. Beni azarlayıp ayıplamadığı gibi öf bile demedi. Hoşuna gitmeyen işler

yaptığımda; 'Niçin böyle yaptın?' diyerek beni sorguya çekmedi."¹⁸

İmam Buhari'den nakledildiğine göre, bir kurban bayramı günü iki cariye Hız. Aişe'nin odasında def çalmaktadırlar. Bu durum karşısında Hız. Peygamber elbisesine bürünmüş bir vaziyette olaya sessiz kalmış ve onların eğlenmelerini engellememiştir. Daha sonra gelen Hız. Ebu Bekir'in onları bu davranışlarından dolayı azarlaması üzerine Hız. Peygamber; "Bırak onları ey Ebu Bekir! Çünkü bu günler bayram günleridir" diye karşılık vermiştir. Yine bir gün Habeşlilerin mescitteki oyunlarını seyretmek üzere Hız. Aişe'yi götürmüştü. Hız. Ömer Habeşlileri azarlayıp mescitten kovmaya kalkışınca; "Bırak onları, (gösterilerini) güven

içerisinde yapınlar!"¹⁹ diyerek, meşru kurallar dahilinde yapılan bir eğlenceye Hız. Ömer'in müdahale etmesini engellemiştir.

f- Muhataba Değer Verme:

Peygamberimiz her ne sebeple olursa olsun muhatap olduğu insanlara, kadın-erkek, genç-

ihtiyar demeden mutlaka değer verirdi. Onlara hep gönüllerini ferahlatacak, kendilerine olan güveni artıracak konuşmalar yapardı.

Hız. Enes (r.a)'in haber verdiğine göre Rasûlullâh (a.s) bir kimseye rastladığı zaman onunla konuşur, o kişi ayrılmadıkça da yüzünü ondan çevirmezdi. Musafaha yaptığında, o kimse elini çekmeden elini çekmezdi. İnsanları küçük gören ve alaya alan bir söz, asla ondan varit olmamıştır.

g- Bireysel Farklılıkları Dikkate Alma:

İnsanlar yaş, ırk, inanç, kültür düzeyi gibi bazı farklı özelliklere sahiptirler. Her bireyin öğrenme gücü ve kapasitesi, tecrübe, ilgi ve motivasyonu birbirinin aynı değildir. Eğitimde bu farklılıkları göz önünde bulundurmak önemlidir. Bireysel farklılıkların dikkate alınmaması,

¹⁵ Müslim, imare 19.

¹⁶ Buhârî, Edeb, 35; Müslim, Birr, 77

¹⁷ Bkz: Müslim, Fedail, 14, 16; Tirmizi, Birr 61.

¹⁸ Bkz: Müslim, Fedail, 14, 16; Tirmizi, Birr 69; Ebu Davüd, Edeb 1.

¹⁹ Buhari, Menakıb 15.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

yeteneklerin gelişmesinin engellenmesine ve önemli ölçüde zaman kaybına neden olmaktadır.²⁰

Hz. Peygamber'in eğitiminde, insanlarla anlayış kapasitelerine ve bilgi derecelerine göre konuşma önemli bir ilkedir.²¹ Bu ilke dâhilinde, muhataplarıyla yeteri kadar ilgilenir, kendisine sorulan soruları büyük bir dikkatle dinler, yabancıların kendisine yönelttikleri sert ve kaba üsluplu sorular karşısında bile sabrederdi.²² Soru soranın Hz. Peygamber İbn-i Abbas'a: "Ey İbn-i Abbas, insanlara akıllarının almayacağı bir söz söyleme. Zira böyle yapman fitneye düşmelerine sebep olur" tavsiyesinde bulunmuştur.²³

f- Kabahati Şahsileştirmeden Dolaylı Anlatma:

Rasûlullâh (a.s), gördüğü hatalı davranışlarda hatayı işleyen kişiyi bizzat muhatap almaksızın sanki herkese söylüyormuşçasına dolaylı anlatım ifadelerini kullanırdı. Böylece hata işleyen kişinin toplum içinde rencide olmadan yanlışını düzeltmesini sağlardı.

Hz. Âişe'nin anlattığına göre Peygamberimiz, birisinin kendisi hakkında bir şey söylediğini duyduğunda: "Falana ne oluyor ki şöyle şöyle söylüyor." demez de "Bazı kimselere ne oluyor ki şöyle şöyle söylüyorlar." derdi.²⁴

Efendimiz -sallâllâhu aleyhi ve sellem-, bazen de muhataplarının hatasını onlara yakıştıramadığını hissettirmek maksadıyla: "Bana ne oluyor ki sizi böyle görüyorum." buyururdu.²⁵

f-Empati Kurma:

Hz. Peygamber, bir etkileme şekli olarak insanlarla empati kurmuş ve onlara da bu yolu davranış şekillerinde uygulamalarını tavsiye etmiştir. Bizzat Allah'(c.c) u elçisini "Ey inananlar! And olsun ki, içinizden size, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen, size düşkün, inananlara şefkatli ve merhametli bir peygamber gelmiştir."²⁶ şeklinde tanıtmış, kendisine, "Ben de sizin gibi bir insanım"²⁷ demesini emretmiştir. Hz. Peygamber de bir hadisinde inananların, birbirlerini ve karşılıklı duygularını anlamaya çalışmalarını isteyerek: "Nefsim kudretinde olan Allah'a and olsun ki, bir kul kendisi için istediğini komşusu veya kardeşi için istemedikçe tam iman etmiş olamaz"²⁸ buyurmuştur.

Hz. Peygamber'in huzuruna bir gün bir genç gelmişti ve: "Ya Rasûlallah, zina etmeme izin ver!" demişti. Hoş olmayan bir istekle karşılaşan insanların genel tavrı karşıyı susturmak, sinirlenmek veya onları ayıplamak olurken Hz. Peygamber gayet sakin bir şekilde gence: "Bana yaklaş" diyerek yanına oturtturarak onunla konuşmaya başladı: "Bir başkasının senin annenle zina etmesini ister misim?" "Hayır, istemem."

²⁰ Yılmaz, Hüseyin, Prof.Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII 1 1, s. 109-132 haziran- 2004, sivas

²¹ Bkz: Müslim, Mukaddime 3; Ebü Davud, Edeb 23.

²² Ebü Gudde, Hz. Muhamme- ve Öğretim Metodları, s. 37, 39.

²³ Deylemî, V, 359

²⁴ Ebü Dâvud, Edeb, 6

²⁵ Buhârî, Menâkıb, 25; Müslim, Salât, 119

²⁶ Tevbe 9/128.

²⁷ Kehf 18/110.

²⁸ Müslim, a.g.e. , 1/İman, 71.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

“Zaten hiç kimse annesiyle böyle bir şey yapılmasını istemez.” “Bir başkasının senin kızınla zinâ etmesini ister misin?”

“Hayır ya Rasûlallah, istemem.”

“Zaten hiç kimse kızıyla zina yapılmasını istemez.”

Daha sonra Hz. Peygamber, kız kardeşi, halası ve teyzesi gibi yakınlarıyla zina edilmesine gönlünün razı olup olmayacağını sormuş; genç her defasında “Hayır” cevabını vermişti.[Ahmed b. Hanbel, a.g.e. , V, 256-257] Gencin bu yaklaşımını, oradaki insanlar hoş karşılamasa da Hz. Peygamber onu dizinin dibine almış, sorularıyla o genci diğer insanların yerine koyarak aklına hitap etmiştir. Empati yöntemini iyi bilen Hz. Peygamber, gencin hatasını kavramasını sağlamış; elini gencin omzuna koyarak, bunlar tabii duygulardır, böyle şeyler olur dercesine şefkatli bir baba gibi, “Allah’ım! Bunun günahını affet; kalbini temizle ve organlarıyla günah işlemekten koru”[Buhari, a.g.e. , 64/Magazi, 56.] diyerek ona dua

etmiştir. Bu yaklaşımıyla Hz. Peygamber duygularında samimi olan bu genci onore ederek, rencide edilmesini önlemiştir. Bu arada dinin yasak ettiği bir davranışı da hem o gence, hem de orada bulunan tüm topluma öğretmiştir.

g-Güzelliklere Odaklanma:

Ve yine şu misalde konumuz açısından oldukça önemlidir. Abdülkays heyeti Medine’ye gelmişlerdi. Heyetin başkanı Abdullah bin Avf, Peygamberimize gitmeden önce yol

elbiselerini çıkardı, güzel ve temiz bir elbise giydi. Diğerleri ise yol elbiselerini çıkarmamışlardı. Peygamber Efendimiz’in yanına vardılar. Allah Resûlü onlara hoş geldiniz deyip duâ ettikten sonra:“ Abdullah el-Eşec hanginizdir?” diye sordu. Abdullah bin Avf:” Yâ Rasulallah, benim,” dedi. Abdullah görünüm itibarıyla çirkin bir kimseydi. Allah Resûlü kendisine bakınca o “ insanın derisinden tulum yapılıp ondan su içilmez ki! Kişinin sadece iki küçük şeyine değer verilir: Dili ve kalbi” dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü :“Abdullah! Sende Allah’ın sevdiği iki haslet var” buyurdu. Abdullah bunların ne olduğunu sorunca da:“ Hilim ve teenni”

buyurdu.²⁹

Sonuç

Hz. Peygamber’in eğitim anlayış ve uygulamalarında çok önemli mesajlar vardır. Kendisi bir eğitici olarak insanların gönlüne hitap etme yollarını göstermiş, bizzat uygulamalarıyla bir hoşgörü medeniyeti inşa etmiştir. O’nun başarılı eğitim çalışmaları sonucunda önemli bir

toplumsal değişim gerçekleşmiş, örnek bir nesil meydana gelmiştir.

Hz. Peygamber’in eğitim-öğretim konusunda her zaman evrensel nitelikli özellikleri, ilim öğrenmeyi hedef gösterme; şiddeti değil sevgiyi esas alma; pratiği olan konuları uygulamalı olarak gösterme; öğrencileri bıktırıp usandırmadan kısa ve öz bilgileri sunma şeklindeki uygulamaları günümüz açısından da oldukça önemli ilkelere³⁰

²⁹ İbn-i Sa’d, I, 314; V, 557-560

³⁰ Yılmaz, Hüseyin, Prof.Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII 1 1, s. 109-132 haziran- 2004,Sivas

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

AHLÂK-HUKUK BÜTÜNLÜĞÜ İLE SAHÂBEDE MODEL İNSANLIK

Mustafa GENÇ*

ÖZET

Sahâbe, İslâm'ı büyük bir ihtimam ile sonraki nesillere ulaştırmanın sorumluluğunu şerefle taşımış "en hayırlı insanlar" topluluğudur. Onlar yaşayışlarıyla model insanlar olarak takdim edilmişlerdir.

Sahâbîler, hem kendilerinin hem de muhataplarının gönül ve zihinlerde ahlâk-hukuk bütünlüğünü canlı tutmaya ve uhrevî muhasebe ile hareket etmeye gayret ediyorlardı. Onların hâl ve gidişi de bu gayret ile güç ve kuvvet buluyordu. Böylece onlar Yüce Allah'ın rızasını kazanmanın yanında, hem toplumun ayıplamasından hem de uhrevî olarak cezâlandırılmaktan korunmak için izzetle yaşamaya çalışırken, hukuka da riâyet etmiş oluyorlardı. Bu doğrultuda sahâbe gerektiğinde, hak ve yetkinin kötüye kullanılmasını önlemek ve/veya maslahatı gerçekleştirmek üzere, ahlâk kurallarını hukuk kurallarına bağlayarak ahlâk-hukuk bütünlüğünü kuvvetlendiriyordu.

Sahâbe aynı zamanda -insanlık gereği az da olsa- ahlâken ayıp, dinen haram veya mekruh, hükûken de suç sayılıp cezâyı gerektiren işler de yapabiliyordu. Ancak ilgili rivâyetlerden -Mâiz b. Mâlik (r.a.) olayında olduğu gibi- sahâbîlerin böyle bir durumda hemen pişman oldukları ve suçlarını itiraf ederek arınmak istedikleri anlaşılmaktadır.

Gönül ve zihin dünyaları, ahlâk-hukuk bütünlüğü ve âhiret muhasebesi çerçevesinde şekillenen sahâbenin model insanlığı, kıyâmete kadar aydınlık ve mutluluk vesilesi olacak niteliktedir.

Anahtar kelimeler: Âhiret, Ahlâk, Hukuk, İslam, Model İnsan, Sahâbe
MODEL HUMANITY IN THE "SAHAABAH" WITH THE INTEGRITY

OF ETHICS-LAW

ABSTRACT

Companions of the prophet Muhammad (sahaabah) are the group of "the best people" who carried the responsibility of delivering Islam with great assiduity to the next generations with honor and they have been presented as model people with their manner of life.

The companions have strived to keep ethics-law integrity alive in hearts and minds of themselves and their interlocutors, and to act with the otherworldly accounting. Their behavior and state of affairs have also found power and strength with this endeavor. Thus, while they are seeking to survive in harmony in addition to gain the pleasure of Allah Almighty to avoid from society's condemnation and being punished as otherworldly, they have also complied with the law. In this direction, companions have strengthened ethics-law integrity by binding the moral principles to the rules of law in order to prevent the abuse of rights and authorization when necessary and / or to achieve public interests (maslahah).

At the same time, the companions could also do things-by virtue of human condition- that would require punishment which were considered reprehensible on moral grounds, unlawful or disliked in terms of religion and juristically criminal offense -compared to being few in number-. Nevertheless it is understood from the related narratives -as in the case of Maiz b. Malik- that the in this kind of situation companions immediately regret and want to be purified by confessing their crimes.

*Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, gencmustafa2525@hotmail.com

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

The model humanity of the companions who have spiritual and intellectual worlds which is shaped in frame of ethics-law integrity and the accounting of the otherworld, has the characteristics of being the means of brightness and happiness.

Keywords: Afterlife, Ethics, Law, Islam, Model Person, The Companions of the prophet Muhammad (Sahaabah)

I. GİRİŞ

Sahâbe (الصحابه), hayatta iken Peygamberimiz (s.a.s.) ile müslüman olarak karşılaşip, müslüman olarak vefat eden kimseler topluluğunu ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.¹

Peygamberimiz (s.a.s.)'in ifadesiyle “en hayırlı insanlar” (hayru'n-nâs)² olarak takdim edilen sahâbenin zihin dünyası vahyin ışığı ile aydınlanmış, tevhid akidesinin berraklığı ile donanmış ve nebevî terbiye ile olgunlaşmıştır. Onlar vahyin gelişine şahit olmuş ve İslam'ı büyük bir ihtimam ile sonraki nesillere ulaştırmanın sorumluluğunu şerefle taşımışlardır. Farklı bir anlatımla onlar, Yüce Allah'a teslimiyetlerinin ve Peygamberimiz (s.a.s.)'e bağlılık ve desteklerinin yanında, İslam'ın doğru anlaşılması ve yaşanıp yayılmasındaki gayretleriyle Kur'an'da,³ Sünnet'te⁴ ve hatta önceki kitapların dilinde⁵ övülmüş bir topluluk olarak takdim edilmişlerdir. Ayrıca onlar birbirlerini hayırla yâdetmede de örnek bir nesildir.⁶ İşte “asr-ı saadet”in⁷ güzellikleri bizlere kadar öncelikle onların

¹Bu tanıtımda İbn Hacer el-'Askalânî (ö.852/1449)'nin “sahâbî” tanımı esas alınmıştır. Sahâbe kavramı -farklı kriterler dikkate alınarak- çeşitli şekillerde ta'rif edilmiştir. Bkz. İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 7-9 (hâssaten 8); Tehânevî, *Keşşâf*, II, 807-809; Kahraman, Abdullah, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 99. “Sahâbe” yerine, “ashâb” kavramı da kullanılır. Sahâbeden sadece herhangi birisi ise “sahâbî” kavramı ile ifade edilir. Bkz. Efendioğlu, Mehmet, “Sahâbe”, DİA, XXXV, 491. Ayrıca bu konuda bilgi için bkz. Heyet, *Hadislerle İslâm*, I, 68.

²Buhârî, “Fezâilü's-sahâbe”/“Ashâbu'n-nebî”, 1; Müslim, “Fezâilü's-sahâbe”, 212.

³Misâl olmak üzere şu ayet-i kerime meâlleri verilebilir: “İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirlere ve ensarile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır.” (Tevbe 9/100). “Muhammed, Allah'ın Resülüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde halinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir...” (Fetih 48/29). “Onlardan (muhâcirlere) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cinriliğinden, hürsundan korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (Haşr 59/9). Ayrıca diğer ilgili bazı ayet-i kerimeler için bkz. A'raf 7/157; Tevbe 9/40; Ahzab 33/23-24, 40-44; Fetih 48/18-19; Haşr 59/8.

⁴Buhârî, “Fezâilü's-sahâbe”/ “Ashâbu'n-nebî”, 1; Müslim, “Fezâilü's-sahâbe”, 211-212; Ahmed b. Hanbel, V, 350; Tirmizî, “Menâkıb”, 57.

⁵Bkz. Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, IX, 80; Kandehlevî, *Hayâtu's-sahâbe* I, 45-46.

⁶Misâl olmak üzere bkz. Hâkim, *el-Mustedrek*, III, 295; Kandehlevî, *Hayâtu's-sahâbe* I, 56-57.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

gönül ve zihin dünyalarıyla ulaşmıştır. Ahlâk-hukuk bütünlüğü ve âhiret muhasebesiyle fihın kuruluşu da onların bu zihin dünyasının bir eseridir. Bu bakımdan onlara çok şey borçluyuz.

Hayat tarzıyla başkalarına örnek olmaya lâyık kimse anlamında model insanın kişiliği, güzel ahlâk ile şekillenir. Nitekim Yüce Allah, güzel bir örnek (usve-i hasene)⁸ olarak takdim ettiği son elçisinin “büyük bir ahâk üzerinde” olduğunu özellikle ve kuvvetli bir ifade ile belirtmiştir.⁹ O (s.a.s) de: “Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim.” buyurmuş¹⁰ her yönüyle ümmetine örnek olmuş ve onların da muhataplarına güzel ahlâk ile muamele etmelerini istemiştir.¹¹

İşte sahâbenin -ahlâk-hukuk bütünlüğü ile- model insanlığında, yukarıda anlatılmaya çalışılan “usve-i hasene”den alınan ve onun yönlendirdiği modellik vardır.¹² Çünkü onlar en güzel örnek/hakikaten model insan olan Resûlullah (s.a.s)’in muhataplığı ile terbiye olmuşlardır. Bu terbiyenin özünde güzel ahlâkın hâkim olduğu iman temeli üzerine inşa edilen hukuk (fıkıh) binası bulunmaktadır. Bu binayı her iki dünyada da anlamlı ve saadet vesilesi kılacak olanın da “Cibrîl hadisi”nde “ihsân” kavramıyla yer alan¹³ güzel ahlâk olduğu söylenebilir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.): “Gerçekten siz bana davaya geliyorsunuz. Belki de bazınız delilini bazınıza göre daha iyi takdim eder ve ben de kendisinden dinlediğime göre onun lehinde hüküm verebilirim. Bu şekilde kime kardeşinin hakkından bir şey vermişsem sakın onu hemen almasın. Zira ben (delilini takdimine göre) verdiğim bu karar ile ona ancak ateşten bir parça vermiş olurum”¹⁴ anlamındaki hadis-i şerifi ile bu konuda onlara öyle rehberlik etmiştir. Onlar da sonraki nesillere ve dolayısıyla bizlere İslâm’ı ahlâk-hukuk bütünlüğü ile anlama, yaşama ve yaşatmada model insan olma gayretlerini ortaya koymuşlardır.¹⁵

⁷“Asr-ı Saadet” (عصر سعادت) Peygamberimiz (s.a.s)’in yaşadığı zaman dilimi hakkında kullanılan bir terkiptir. Bkz. Özaydın, *Abdülkerim*, “Asr-ı Saadet”, DİA, III, 501.

⁸ Bkz. Ahzâb, 33/21. Âyet-i kerimenin tam meâli: "Andolsun ki, sizin için, Allah'ı ve âhiret gününü ümid eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için, Resûlullah'ta güzel bir örnek (usve-i hasene) vardır."

⁹ Kalem, 68/4. Âyet-i kerimenin tam meâli: “Ve şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin.”

¹⁰Muvatta’, “Husnu’l-huluk”, 8. Ayrıca bkz. *Ahmed b. Hanbel*, II, 3.

¹¹ Meselâ Yemen’e vâli olarak atanan Muâz b. Cebel (r.a.)’ı uğurlarken ona son tavsiye olarak: “Ey Muâz b. Cebel insanlara karşı güzel ahlâklı ol/onlara güzel davran” (أَحْسِنْ خُلُقَكَ لِلنَّاسِ يَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ) » buyurmuştur. Muvatta’, “Husnu’l-huluk”, 1.

¹² Bkz. EbûDâvûd, “Sünnet”, 5-6; Tirmizî, “İlim”, 16; Kandehlevî, *Hayâtu’s-sahâbe I*, 37-38.

¹³ “Cibrîl hadisi” olarak anılan rivâyete göre ihsân: “... Allah’ı görür gibi ibadet etmendir; çünkü sen O’nu görmeden de O seni görmektedir. ...” (أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ ...) Bkz. Buhârî, “İmân”, 37; Müslim, “İmân”, 1.

¹⁴Buhârî, “Şehâdât”, 27, “Ahkâm”, 20; Müslim, “Akziye”/“Akdiye”, 4; EbûDâvûd, “Akziye”/“Akdiye”, 7.

¹⁵ Buhârî, “Ahkâm”, 20. Buhârî, “Hiyel”, 10; Müslim, “Akziye”/“Akdiye”, 4.

¹⁵ Konuyla ilgili güzel bir misâl olarak Hz. Ömer (r.a.)’ın mektubu için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, XVI,65-66. Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Aslan, *Nasi, İslâm hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, s. 157.

II. SAHÂBEDE MODEL İNSANLIK ÖRNEKLERİ İLE HUKUK-AHLÂK BÜTÜNLÜĞÜ

Bu tebliğde, sahâbenin yukarıda sözü edilen model insanlığı birkaç örnek durum ve uygulama ile anlatılmaya çalışılacaktır.

A. Devlet Başkanlığında Model İnsanlık

Öncelikle sahâbiler, zihinlerde ahlâk-hukuk bütünlüğünü canlı tutmaya; muhataplarını uhrevî muhasebe ile hareket etmeye davet ediyor ve gerektiğinde ahlâkî kuralları hukukî müeyyidelere bağlayarak tedbir alıyorlardı. Bu konuda Hz. Ömer (r.a.) ile Hz. Osman (r.a.)'ın söz ve uygulamalarından aşağıdaki misâller verilebilir

1. Halkına İlk Hutbesiyle Devlet Başkanının Model İnsanlığı

Konuyla ilgili rivâyete göre, Hz. Ömer (r.a.) devlet başkanı olunca minbere çıkarak yaptığı konuşmasının bir kısmında halka şöyle hitabetmiştir: "...Kur'ân okuyunuz ki onunla tanınasınız. Onunla amel ediniz ki ehlinden olasınız. Tartılmadan önce nefislerinizi tartınız¹⁶ ve büyük duruşma/hesap günü için hazırlanınız ki o gün, (hesap için) Allah'a arz olunacaksınız, (öyle ki) size âit hiçbir sır gizli kalmayacak..."¹⁷

Anlaşıldığı üzere bu hutbesiyle Hz. Ömer (r.a.), halkın velisi (veliyu'l-emr) olarak -delil yetersizliği vb. sebeplerle hukukun dünyaya bakan kısmından kurtuluş olsa bile- her şeyin ortaya koyulacağı "mahkeme-i kübrâ"da, hesabın tam görüleceğine dikkat çekmiş; âhret muhâsesini hatırlatmıştır.¹⁸ Böylece o, dini hayatın itikadî, amelî ve ahlâkî alanlarıyla bütünlüğünün dikkate alınıp yaşanmasının gereğine vurgu yapmıştır. Zira elbette dünyada zahirî âdaleti ayakta tutmak için hukukun kabul ettiği ispat vâsıtalarına bakılarak objektif değerlendirmelere göre hüküm verilecektir¹⁹ ama hakikî adâletin tecellisi için âhrette de muhâkeme olunacak ve son hükmü Yüce Allah verecektir.²⁰ Gerçekte hüküm yalnız O'na aittir,²¹ en güzel hükmü de O verir.²² Çünkü "Allah hak ve adâletle hükmeder. ..." ²³

¹⁶Farklı bir ifade ile: "Hesaba çekilmeden önce kendi kendinizi hesaba çekiniz; nefis muhâsesesi yapınız." Nitekim bazı eserlerde rivâyetin bu şekilde tercüme edilen kısmı da vardır. (Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XIX, 143; Kandehlevî, *Hayâtu's-sahâbe*, III, 430.)

¹⁷Bkz. Dineverî, *el-Mecâlisetu ve cevâhiru'l-ilm*, VI, 113-14; Muhibbuddin et-Taberî, *er-Riyâzu'n-naðire fî menâkıbi'l-aşere*, II, 404. Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, XVI, 166-167; Muhammed Sâlim el-Hadr, *el-Belâğatu'l-Umeriyye*, s.41. Not: Her ne kadar ilk kaynağın tahkikinde bu rivâyet senet bakımından tenkît edilmiş ise de -aynı eserin belirtilen sayfalarında da görüldüğü üzere- çok sayıda kaynak ve araştıma eser onu nakdedip delil olarak kullanmıştır. En azından söz konusu rivâyet bu yönüyle bu çalışmada da misâl olarak alınmaya değer bulunmuştur. Ayrıca bazı farklılıklarla bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XIX, 143; Tirmizî, "*Sıfatu'l-kayâme*", 25; Kandehlevî, *Hayâtu's-sahâbe*, III, 430.

¹⁸Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: "O gün (huzura) arz olunacaksınız, (öyle ki) size âit hiçbir sır gizli kalmayacak." (Hâkka, 69/18.) buyrulmuştur.

¹⁹"Yargılamanın objektif delillere dayalı olarak yürütülmesi, gerçek ve mutlak adaleti gerçekleştirme gibi bir iddia taşımayıp sadece olabildiğince adaleti sağladığı ve üzerinde uzlaşılacak çözüm yolu olduğu için pratik değer taşır. Dinî literatürdekikazâî hüküm-diyânî hüküm ayrımı da bu bakış açısından beslenir."(Bardakoğlu, Ali, "*İspat*", DİA, XXII, 494.)

²⁰Bakara 2/113; Nisâ 4/141; Neml 27/78; Câsiye 45/17.

²¹Yûsuf 12/40, 67; Mü'min 40/12.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Ayrıca bu ve benzeri konuşmalarla sahâbenin zihin dünyası İslam hukukundaki “kazâi/kazâen” hükmün yanında “diyânî/diyâneten” hükmün²⁴ gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Bu da iç denetim sisteminin çalışmasını sağlamış ve adliyenin sağlıklı işleyişini desteklemiştir. Peygamberimiz (s.a.s.)’in modelliği ile ortaya konulmuş olan ahlâk-hukuk bütünlüğü, sahâbenin modelliği ile hükümlerde kazâi-diyânî bütünlüğünü takviye ve murakabe eder nitelikte devam etmiş -bu konudaki başarı oranında- hedeflenen hukukun üstünlüğü gerçekleşmiştir. Sonuçta, hukukun bir parçası olan devlet başkanlığı (hilâfet/imâmet) ahlâk ile bütünlüştüğü ölçüde dünya ve âhiret mutluluğuna hizmet etmiştir.

2. Halkın Maslahatını Gözetmesiyle Devlet Başkanının Model İnsanlığı

Sahâbenin zihin dünyası bazen de hak ve yetkinin kötüye kullanılmasını önlemek ve/veya maslahatı gerçekleştirmek üzere onları bazı tedbirler almaya sevk etmiştir. Böylece onlar gerektiğinde ahlâk kurallarını hukuk kurallarına bağlayarak ahlâk-hukuk bütünlüğünü takviye etmişlerdir. Sahâbe arasında bu konuda çok sayıda model insanlık misâlleri bulunmaktadır. Burada sadece iki misâl ile yetinilecektir.

b) *Özelde Müslüman Kadınların Genelde Halkın Hâl ve İstikbâlini Gözetmede Maslahat*

İslam İslam hukukunda toplumun maslahatını gerçekleştirmek üzere idarecilerin maslahat prensibine göre önemli kararlar aldığı bilinmektedir.²⁵ Bunlardan bir kısmı da bu başlığımız ile ilgilidir. Burada misâl olmak üzere mümin erkeklerin Ehl-i kitap kadınlarla evlenmeleri konusunda Hz. Ömer (r.a.)’ın kararı arz edilecektir.

Bu konuda Kur’an-ı Kerimde -meâlen-şöyle buyurulmaktadır: “*Bu gün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir. Mü’min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Her kim de inanılması gerekenleri inkar ederse bütün işlediği boşa gider. Ahirette de o, ziyana uğrayanlardandır.*”²⁶

²²En‘âm 6/57; A‘râf 7/87; Hûd 11/45; Tîn 95/8.

²³Mü‘min 40/ 20. Âyet-i kerimenin tam metin ve meâli: وَاللّٰهُ يُقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ بِشَيْءٍ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ. Allah hak ve adâletle hükmeder. Allah’tan başka taptıkları ise hiçbir hükümde bulunamazlar. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir.”

²⁴ Bu konuda misalleriyle birlikte bilgi için bkz. Dönmez, İbrahim Kâfi, “Ame”, DİA, III, 19; Köse, Saffet “Hülle” DİA, XVIII, 477; Bardakoğlu, Ali, “İspa”, DİA, XXII, 494; Apaydın, H. Yunus, “Karz” DİA, XXIV, 524; Şafak, Ali, “Komşu” DİA, XXVI, 26; Aybakan, Bilal, “Muâmelât”, DİA, XXX, 318; Erbay, Celal, “Nafaka”, DİA, XXXII, 284.

²⁵ Kaynaklarıyla birlikte geniş bilgi için bkz. Dönmez, İbrahim Kâfi, “Maslahat”, DİA, XXVIII, 80 vd. Ayrıca bkz. Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, s. 84-85.

²⁶Mâide 5/5. Tercüme ve tefsir için bkz. Heyet, Kur’an Yolu, II, 218-221. “Kur’ân-ı Kerîm Ehl-i kitap kadınlarıyla evlenmeye izin vermiş olmakla birlikte bu iznin ayrıntıları konusunda müctehidler arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Âyetin son kısmının, bu izinden yararlanan kişilerin gerek kendilerinin gerekse çocuklarının dinî hayatları konusunda

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Yukarıdaki âyet-i kerimde görüldüğü gibi –bazı kayıtlarla- normal şartlarda, iffetli Ehl-i kitap kadınlar ile evliliğe izin verilmiştir.²⁷ Buna rağmen, Hz. Ömer (r.a.), Medâin Vâlisi Huzeyfe b. Yemân (r.a.)’dan Yahudi asıllı eşini boşamasını istemiş ve o da eşini boşamıştır.²⁸ Aslında bu istek bir helâli harâm kılma değildir. Nitekim adı geçen vâli, mektupla Ehl-i kitap kadınlarla evlenmenin hükmünü sormuş; Hz. Ömer (r.a.) ona şöyle cevâp vermiştir: “... helâldir ama yabancı kadınlarda (fi-nisâi’l-e’acim) bir fetanlık (hilâbe) vardır. Eğer onlara yönelerseniz onları sizin kadınlarınıza karşı üstün duruma getirmiş olursunuz.” Bunun üzerine Huzeyfe (r.a.) hanımını boşamıştır.²⁹

Anlaşıldığı üzere burada hukukun ahlâki erdem ve faziletlerle birlikte işleminin bir gereği olarak, ümmetin maslahatının ancak bu şekilde gerçekleşebileceği zihniyeti görülmektedir. Hassaten burada ümmetin hanımlar topluluğunun maslahatı gözetilmiş; onların izzet ve şerefleri bakımından hâli ve geleceği dikkate alınarak hüküm verilmiştir. Hukuk söz konusu evliliğe izin verdiği halde hukuk-ahlâk bütünlüğü devreye girmiş ve o zaman uygulama bu yönde gerçekleşmiştir.

b) *Hakkın Kötüye Kullanılmasını Engellemede Maslahat*

Bir nazariye/teori olarak hakkın kötüye kullanılması İslam hukukunun hukuk düşüncesine katkılarında biridir. Bu teori, bir hakkın “veriliş gayesi dışında veya bir başkasına zarar vermek kastıyla ya da zarar verecek şekilde kullanılmasının yasaklığını ifade eder.” İslam hukukunda bunun çok sayıda misâli vardır.³⁰ Onlardan birisi de ölüm hastalığı “maraz-ı mevt”³¹ hâlindeki kocanın boşadığı eşinin durumudur. “Ölüm hastalığı” niteliğinde olmayan bir hastalık hâli de, kişiyi bedenî ve ruhî bakımdan etkilese de -iradeyi sakatlayacak derecede olmadıkça- kural olarak bir ehliyet arzısı sayılmaz. Dolayısıyla böyle bir kimse edâ ehliyetini kullanabilir.³²

Hz. Osman (r.a.), ölüm hastalığı “maraz-ı mevt” hâlindeki kocanın boşadığı eşi, kocasına mirâsçı yapmıştır. Çünkü bu durumdaki koca karısını gerçek boşama iradesiyle boşamış olabileceği gibi onu mirâstan mahrum etmek için de boşamış olabilir. Eğer boşamada mirâstan mahrum etme maksadı varsa,

daha duyarlı ve dikkatli olmaları hususunda bir uyarı anlamı taşıdığı söylenebilir.”(Aynı eser, II, 221.

²⁷ Bkz. Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, II, 438; Kâsânî, *Bedâi’*, II, 270; İbn Cüzey, *el-Kavânînu’l-fıkhiyye*, 170; Kahveci, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, s. 95.

²⁸ Taberî, *Târîh*, II, 437. Ayrıca bilgi için bkz. Müttakî el-Hindî, *Kenzu’l-ummâl*, XVI, 547 vd. ; Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, II, 438.

²⁹ Taberî, *Târîh*, II, 437.

³⁰ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Köse, Saffet, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 257-259.

³¹ “Sözlükte “ölüm hastalığı” demek olan maraz-ı mevt (marazü’l-mevt) örfte ve fıkah literatüründe, tıbben ve hayat tecrübelerine göre ölümcül olan ve araya sıhhat hali girmeden ölümlü sonuçlanan hastalığın adıdır. Böyle bir hastalığın kişiyi diğer zamanlarda ve normal şartlarda yönelmeyeceği veya yürürlüğe koymayacağı bazı hukukî işlemleri yapmaya sevk edebileceği düşünülerek fıkah doktrininde ölüm hastasının hukukî tasarrufları iç irade-dış irade uyumsuzluğu, akidlerde kasıt ve sâikîn rolü, hacir, hakkın kötüye kullanımı, fıkah usulünde ehliyet ve sedd-i zerâi’ gibi açılardan ele alınmış, bunun sonucu olarak da vâris ve alacaklıların haklarına ilişen hukukî işlemler açısından edâ ehliyetine bazı kısıtlamalar getirilmesi gündeme gelmiştir.”Bakkal, Ali, “Maraz-ı Mevt”, *DİA*, XXVIII, 39.

³² Bkz. Bilmen, *Hukukî İslâmiyye ve Istilâhâtü Fıkhiyye Kâmûsu*, I, 231-232.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

boşama hakkı kötüye kullanılmış olur. Bu ihtimali yüksek gören fıkıh bilginleri, böyle bir boşamayı geçerli saymakla birlikte, boşama hakkının kötüye kullanılmasını engellemek için cehdetmişler ve tedbir mahiyetli hükümlere ulaşmışlardır. Hz. Ali (r.a.) gibi bazı sahâbîler ile müctehid imamların ekserisi - bazı kayıtlarla- Hz. Osman (r.a.)'ın görüşüne katılmış ve fıkıh/İslâm hukuku bu konuda bu görüş çerçevesinde gelişmiştir.³³ Böylece dürüstlük ve genel olarak erdemlilik gibi ahlâkî fazîletlerle hukukun birlikte yürütülmesi (hukuk-ahlâk bütünlüğü) gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

B. Bir Kadın Eş Olarak İffet ve Şerefi Korumada Model İnsanlık

Sahâbenin gönül ve zihin dünyası ahlâk-hukuk bütünlüğü ile güç ve kuvvet buluyor; âhîret hesabı ile çalışıyordu. Bu durumları ile onlar hem azap ve ayıplanmaktan korunmaya gayret ediyor hem yaratılış şereflerini koruyor hem de hukuka riâyet ediyorlardı. Böylece onlar o günden bugüne birer model insan olarak rehberlik etmektedirler. Bu konuda çok sayıda ders alınacak misâller vardır.

Bunlardan birisi uzun bir zamandan beri eşinden ayrı kalışı sebebiyle ona duyduğu ihtiyaç ve hasretini şiiriyle dile getiren Medineli bir kadının durumudur. Bu konuyla ilgili rivâyete göre Halife Hz. Ömer (r.a.) bir gece denetim amaçlı Medîne'de dolaşırken bir evin önünden geçtiği esnada "kocasını aylardır savaşta bulunan bir kadının"³⁴ aşağıda nakledilen şiirini duyar.

"تطاول هذا الليل واسود جانبه - وأرقني أن لا حبيب الأعبه
قلولا حذار الله لا شيء مثله - لززع من هذا السرير جوانبه"³⁵

"Karanlıktı bu gece ve çok uzadı. Oynayacağım dostum yok bu beni duyulandırdı.

Yerini tutacak başka şey yok. Allah korkusu olmasaydı, bu yatak şimdi her tarafından sallanırdı."³⁶

Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.), asker olarak seferde kalma süresini dört ay ile sınırlandırmaya ve dört ayda bir askerleri değiştirmeye karar verir.³⁷ Ayrıca

³³ Bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, VIII, 9-11; Kâsânî, *Bedâi'*, III, 217-218; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, VIII, 630 vd.; Nevevî, *el-Mecmû'* XVI, 63-64; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, s. 197; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kinâ*, IV, 480-482; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, 6976 vd. Ayrıca özet bilgi için bkz. Döndüren, Hamdi, *Aile İlmihali*, 370; Yaman, Ahmet-Çalış, Halit, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 78.

³⁴ Kandemir, M. Yaşar, "Hafsa", DİA, XV, 120.

³⁵ Bazı kelime ve/veya harf farklılıklarıyla şiirin Arapça metninin bir kısmı için bkz. Müttakî el-Hindî, *Kenzu'l-'ummâl*, XVI, 576; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 717-718; X, 426-427; İbn Kudâme (Ebu'l-Ferec), *eş-Şerhu'l-kebir* (Muğnî ile birlikte), IX, 212-213; X, 431-432. Birinci kaynaktaki metin şöyledir:

"عن ابن جريج قال: أخبرني من أصدق أن عمر بنينا هو يطوف سمع امرأة تقول

تطاول هذا الليل واسود جانبه * وأرقني أن لا حبيب الأعبه

قلولا حذار الله لا شيء مثله * لززع من هذا السرير جوانبه

فقال عمر: وما لك؟ قالت أغريت زوجي منذ أشهر وقد اشتقت إليه! قال: أردت سوءاً؟ قالت: معاذ الله! قال فأملي عليك نفسك وإنما هو البريد إليه، فبعث إليه؛ ثم دخل على حفصة فقال: إني سائلك عن أمر قد أهمني فأخرجيه عني، في كم تشتاق المرأة إلى زوجها! فخفضت رأسها واستحييت، قال: فإن الله لا يستحيي من الحق، فأشارت بيدها ثلاثة أشهر، وإلا فأربعة أشهر، فكتب عمر أن لا تحبس الجيوش فوق أربعة أشهر"

³⁶ Şiirin bu şekilde tercümesi için bkz. Savaş, Rıza, *Râşid Halîfeler Devrinde Kadın*, s. 140.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

bu olay, fıkıh kitaplarımızda önemli bir yer bulmuş; bazı fikhî konularda delil veya delilleri kuvvetlendiren bir kaynak olarak kullanılmıştır.³⁸ Bu iffetli hanımın vefâsı, bu yönüyle de İslâm hukukunun gelişmesine hizmet etmiştir.

Şiire göre kadını zinadan alıkoyan Allah korkusu ve eşinin şerefini koruma gayretidir. Aslında bu kadın zinayı hukukun suç saydığını da biliyor ama onu o çirkin işten engelleyen zinanın dinen günah, ahlâken kötü ve ayıp olmasıdır. Bu olayda kadın “ihsân” anlayışıyla hareket etmiş ve sonuçta bu anlayış, kadını azap ve ayıplanmaktan, kocasının şerefini lekelenmekten koruduğu gibi, hukuku da çiğnenmekten kurtarmıştır.³⁹

C. Davar Çobanlığında Model İnsanlık

Abdullâh b. Ömer (r.a.) ile karşılaşan bir koyun çobanının “ihsân” çerçevesindeki söz ve uygulaması sahâbenin model insanlığının en güzel örneklerindedir. İlgili rivâyete göre adı geçen sahâbî, arkadaşıyla birlikte Medîne’de bir yerde sofraya başında iken yanlarına gelen koyun çobanını sofraya davet eder. Çoban: “Ben oruçluyum” der. İbn Ömer (r.a.) -denemek maksadıyla- ondan bir koyun satmasını ister ve etinden de kendisine iftarlık vereceklerini söyler. Çoban sürünün efendisine ait olduğunu kendisinin sadece koyunlara çobanlıkla vazifeli bulunduğunu ifade eder. İbn Ömer (r.a.): “Koyun kayb olduğu zaman, onu kurt yedi dersin; efendin nasıl bilecek ki?” şeklinde karşılık verince, çoban hemen ondan yüz çevirir ve parmağını semâya kaldırarak: “.. Allah nerede (Allah da bilmiyor mu)? diye seslenir. Bunun üzerine İbn Ömer (r.a.): “Çoban Allah nerede dedi” şeklinde çobanın sözünü tekrarlar. İbn Ömer (r.a.) Medîne’ye gelince, çobanın efendisine bir elçi gönderip sürüyü ve çobanı satın alır. Çobanı âzâd ettikten sonra sürüyü de kendisine bağışlar.⁴⁰

Bu olayda da çobanın ahlâk-hukuk bütünlüğünü görüyoruz. Doğrusu merada sürünün sahibi ne olup bittiğini göremez ama her şeyin sahibi Yüce Allah görür ve bilir. Çoban da bunu biliyor ve “ihsân” anlayışı onu doğruluğa ve dürüst olmaya davet ediyor. Zira o -Allâh korkusu ile- koyun üzerinde tasarrufa yetkili olmadığını belirterek en önemli ahlâki değerlerden olan emânete riâyet etmiş ve böylece hem kendi saygınlığını hem de hukuku korunmuştur. Bir koyuna tenezzül etmeyip iffetli davranan çoban hem hürriyetine kavuşmuş hem de bütün koyunların sahibi olmuştur. Sonuçta daha dünyada iken bunun karşılığını çok fazlasıyla hem kişilik hem de ekonomik değer olarak bulmuştur.⁴¹

³⁷ Hz. Ömer (r.a.), bir kadının kocasından ne kadar bir süre ayrı kalabileceğini kızı Hz. Hafsa (r.a.)’ya sormuş, o da “üç ay, en fazla dört ay” şeklinde görüş bildirince ordu komutanlarına gönderdiği emirnamede askerlerin (aralıksız olarak) dört aydan fazla orduda tutulmamalarını istemiştir. (Kandemir, M. Yaşar, “Hafsa”, DİA, XV, 120)

³⁸Misâl olmak üzere bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 717-718; X, 426-427; İbn Kudâme (Ebu’l-Ferec), *eş-Şerhu’l-kebîr* (Muğni ile birlikte), IX, 212-213; X, 431-432.

³⁹Bu konuda ayrıntılı ve güzel bir değerlendirme için bkz. Köse, Saffet, *İslâm Hukukuna Giriş*, s. 46, 106. Dipnot.

⁴⁰Beyhakî, Şu’abu’l-îmâm, VI, 386. Ayrıca bu rivâyetin daha kısa anlatımları için bkz. Taberânî, *Mu’cemu’l-kebîr*, XII, 263; Heysemî, *Mecma’uz-zevâid*, XX, 227. Not: Burada sözü edilen çobanın sahâbî olduğu konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte, aksine bir delil de bulunmadığı için onun sahâbî olduğu düşünülmüştür.

⁴¹Anlatılan bu çoban hikâyesindeki emânet anlayışıyla bugün söz ve fiil olarak emânete riâyet konusunda nerede olduğumuz bir mukayese edilse nasıl bir sonuç çıkar acaba? Doğrusu insanlar ihânetleri/hiyânetleri çok kere

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

D. Nebevî Mîrâsı Korumada Model İnsanlık

Sahâbenin zihin dünyasındaki ahlâk-hukuk bütünlüğü ve çok yönlü uhrevî muhasebe, İslâm'ın aslı kaynaklarıyla günümüze kadar ulaştırılmasındaki ihtimamlarında da apaçık ortadadır. Zira onlar bir taraftan, Rasulullah (s.a.s.)'in "Allah bizden herhangi bir şeyi işiten ve işittiği gibi de tebliğ edip başkalarına ulaştırın kişinin yüzünü ak etsin..."⁴² duasına mazhar olma gayretiyle çalışmışlar, diğer taraftan ise "ateşten yer"⁴³ korkusuyla, hadisleri duydukları gibi rivâyete ihtimam göstermişler, hadisi bizzat işiten ve/veya hadisle ilgili olaya-duruma şahit olan sahâbiden almak ve râvîlerin durumunu araştırmak için uzun ve meşakkatli yolculuklara katlanmada sonraki nesillere örnek olmuşlardır.⁴⁴ Bu yönleriyle de dinin iman, islâm ve ihsânıyla bir bütün olarak bizlere ulaşmasında ve hem ruh hem de zihin dünyamızın aydınlanmasında köprü vazifesi görmüşlerdir. Böylece rivâyetlerden dirayet hazinesi de kurmuşlar; "asrı saadet"ten sonra imân temeli üzerine ahlâk ve âdab ile bezenmiş bir hukukun en güzel uygulayanları ve geliştirip nakledenleri olmuşlardır. Konuyla ilgili çok sayıda misâlden ninenin mîrâsının taksim olayı naledilecektir.

Hiz. Ebu Bekir (r.a.)'ın, ninenin mîrâstaki hissesinin altıda bir olduğu konusunda hadis nakleden Mugîre b. Şu'be (r.a.)'dan şahit istemiştir. Kabîsa b. Zueyb (r.a.)'ın rivâyetine göre, bir nine, Hiz. Ebû Bekir'e (r.a.)'a huzuruna gelerek mîrâstaki hissesini sorunca, Ebû Bekir (r.a.) ona: "Yüce Allah'ın Kitabında senin (mîrâs payın) hakkında bir şey yoktur. Allah'ın peygamberi (s.a.s.)'in Sünnetinde de (bu konuda) senin için bir şey bilmiyorum. Ben halka soruncaya (bu konuda sahâbeden bilgi alıncaya) kadar sen geri dön (şimdilik git)." şeklinde cevap vermiş ve hemen (konuyu) halka sormuştur. Bunun üzerine Mugîre b. Şu'be (r.a.): "Ben huzurunda bulunduğum bir esnada Resûlullah (s.a.v.)'nine 1/6 (altıda bir pay) verdi" demiş. Ebû Bekir (r.a.) ona: "Senden başka (bu naklettiğin bilgiye şahit olan) kimse var mı?" diye sorunca, Muhammed b. Mesleme (r.a.) hemen ayağa kalkarak, Mugîre b. Şu'be (r.a.)'ın söylediklerini aynen tekrarlamış. Bunun üzerine Hiz. Ebû Bekir (r.a.) o nineye bu hükmü uygulamıştır.⁴⁵

Bu olayda, Ebû Bekir (r.a.)'ın Kur'ân ve Sünnet vurgusu,⁴⁶ yaşlı kadının hukukunu hemen dikkate alıp, adâletin zamanında tahakkuku konusundaki

görüp fark edemez ve bilemezler. Fakat Yüce Allah her yer ve zamanda görür ve bilir. Zira "Gözler onu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır." (En'âm 6/103.) «لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ» ve "Allah, gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediğini bilir." Mü'min/19. «يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ»⁴²Tirmizî, "İlim", 7. Ayrıca bkz. İbn Mâce, "Mukaddime", 18. (Her iki kaynakta -kaydedilen bâb başlığı altında- metinde nakledilene yakın anlamda başka rivâyetler de bulunmaktadır.)

⁴³ Bkz. Buhârî, "İlim", 38; Müslim, "Mukaddime", 2. Hadîs-i şerîfin anlam ve metni şöyledir. "Her kim kasten benim adıma bir yalan söylerse cehennemdeki yerini hazırlasın (cehennemdeki yerine hazırlansın)." «مَنْ تَعَمَّدَ عَلَى كَيْفٍ فَلْيَتَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ» Ayrıca bkz. Müslim, "Mukaddime", 3; İbn Mâce, "Mukaddime", 4.

⁴⁴ Bkz. Cemâleddin el-Kâsımî, *Kavâi' du't-tahâdîs*, s. 44 vd. (Hâssaten, s. 45, 48, 51).

⁴⁵ Ebû Dâvûd, "Ferâiz", 5; Ayrıca bkz. Tirmizî, "Ferâiz", 10; İbn Mâce "Ferâiz", 4.

⁴⁶ Ebû Bekir (r.a.), aslında bu iki asıl kaynağı hiç anmadan da -daha sonra bilgilendirmek üzere- yaşlı kadını gönderebilirdi. Bu şekilde bir yol izlemiş olmasında onun miras payı gibi bir hakkın öncelikle Kur'ân ve Sünnet'te

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

hassasiyeti, açıkça konuyla ilgili bir bilgisinin bulunmadığını söylemesindeki mütevâziliği, konuyu sahâbeye sorup aldığı bilgiyi teyid için şahit istemesi; dolayısıyla nebevî mirâsı koruma gayreti ve yukarıda ismi geçen diğer iki sahâbînin “hâl ve gidiş”leri ahlâk-hukuk bütünlüğünün güzel yansımaları olarak model almaya değer tutum ve davranışlardır.

E. Suçu İkrâr ve İtirafıta Model İnsanlık

Sahâbîler birer model insan idiler. Ama aynı zamanda onlar da melek değil, beşer olarak yaşıyorlar -az da olsa- şaşıyorlardı.⁴⁷ Daha açık bir anlatımla onlar da bazen ahlâkî ayıp, dinen haram veya mekruh, hükûken de suç sayılıp cezâyı gerektiren işler yapabiliyordu. Ama özellikle zihin dünyalarında yerleşen “mahkeme-i kübrâ” ile yüzleşme hesabının onları hemen pişmanlığa, af ve mağfirete koştuğu anlaşılmaktadır. Bunun çok net bir göstergesi olarak, dünyevî hukuk bakımından suçlarını itiraf etmede ve ilgili cezânın infâzını istemekte gayretli oldukları bilinmektedir.⁴⁸ Burada sadece iki sahâbînin suç itirafı konuya misâl verilecektir.

1. Mâiz b. Mâlik (r.a.)'ın Model İnsanlığı

Mâiz b. Mâlik el-Eslemî (r.a.) zinâ suçunu işlemiş ve suçunu itiraf etmek üzere peygamberimiz (s.a.s.)'e gelerek: “Yâ Rasûlullah! Beni temizle!” demiştir. Resûlullah (s.a.s.) onu üç sefer reddetmiş ama o dördüncü sefer müracaat ederek yine zinâ yaptığını söyleyince yakınlarına: “Bunun aklında bir eksiklik var mıydı?” diye sormuş; “yoktu!” cevabını alınca recmedilmesini emretmiş ve adı geçen sahâbî recmedilmiştir.

Süleyman b. Büreyde' nin babasından rivâyetine göre bu olay şöyle gerçekleşmiştir:

“Mâiz b. Mâlik Peygamber (s.a.s.)'e gelerek:

— Yâ Resûlallah! Beni temizle! dedi. Bunun üzerine: ‘Vah sana! Dön de Allah'tan mağfiret iste ve O'na tevbe et!’ buyurdu. Mâiz uzağa gitmeden (kısa mesafeden) geri döndü. Sonra gelerek:

— Yâ Resûlallah! Beni temizle! dedi. Resûlullah (s.a.s.) tekrar:

‘Vah sana! Dön de Allah'tan mağfiret dile ve O'na tevbe et!’ buyurdu. Mâiz (yine) uzağa gitmeden geri döndü. Sonra gelerek:

— Yâ Resûlallah! Beni temizle! dedi. Peygamber (s.a.s.) ona yukarıdaki sözüne benzer bir karşılık verdi. Dördüncü defa bu durum tekrarlanınca Resûlullah (s.a.s.):

aranması gerektiğini öğretmeyi hedeflediği düşünülebilir. Yine o “bilmiyorum” demeden muhatabına aynı cevabı verebilirdi. Buna ve konumuna rağmen açıkça bilmediğini söyleyerek mütevâzî bir tavır takınması gerçekten dikkat çekici bir durumdur. Ayrıca Büyük Halife bu tavrıyla muhatabının zihninde -tabir yerinde ise- “beni başından savdı” dedirtecek bir kapı da bırakmamıştır. Farklı bir ifade ile sû-i zan kapısını kapatmıştır. Bütün bunlardan hareketle, sağlıklı fert, temiz toplum ve güçlü devlet için güzel modelliğin bulunduğu; hukukun ahlâkî meziyetlerle birlikte yürürlük kazandığı rahatlıkla söylenebilir.

⁴⁷ “İnsan beşer, kuldur şaşar.” *Atasözü*.

⁴⁸ Ramazan ayında oruç bozma itirâfı ile ilgili bkz. Müslim, “*Siyâm*”, 81-82. Bir kadına -zina dışında- şehevî bir davranışta bulunma itirâfı ile ilgili bkz. Müslim, “*Tevbe*”, 39-42. Hırsızlık itirâfı ile ilgili bkz. Ebû Dâvûd, “*Hudûd*”, 9; Nesâî, “*Kat'u's-sârik*”, 3. Zinâ itirâfı ile ilgili bkz. Buhârî, “*Hudûd*”, 22; Müslim, “*Hudûd*”, 22-24; Ebû Dâvûd, “*Hudûd*” 24-25; Tirmizî, “*Hudûd*”, 9; Nesâî, “*Cenâiz*”, 64. Açıklanmayan büyük bir günahın itirâfı ile ilgili bkz. Tirmizî, “*Birr*”, 6.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

‘Seni hangi konuda temizliyeyim?’ diye sordu. Mâiz:

— Zinâdan dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) :

‘Bunda delilik var mı?’ diye sordu. Onun deli olmadığı haber verildi.

‘Şarab içmiş mi?’ diye sordu. Hemen bir adam kalkarak onun ağzını kokladı; fakat onda şarap kokusu bulamadı. Resûlullah (s.a.s.) tekrar: ‘Sen zinâ mı ettin?’ diye sordu. Mâiz:

— Evet, dedi. Artık emir buyurdular ve Mâiz recmedildi. Onun hakkında insanlar iki grup olmuştu. Birisi diyor ki: O helak oldu. Onu günahı kuşattı. Diğeri ise şöyle diyor: Mâiz’in tevbesinden daha üstün bir tevbe yoktur. Öyle ki o, Peygamber (s.a.s.)’e gelerek elini onun eline koydu. Sonra: Beni taşlarla öldür dedi. Böylece iki veya üç gün durdular. Sonra onlar otururken Resûlullah (s.a.s.) gelip selâm verdi ve oturdu. Hemen:

‘Mâiz b. Mâlik için istiğfar edin’ buyurdular. Huzurundakiler:

— Allah Mâiz b. Mâlik’e mağfiret eylesin dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) de :

‘Gerçekten o, öyle bir tevbe etti ki, bu tevbe bir ümmet arasında taksim edilse elbette onlara yeterdi.’ buyurdu...⁴⁹

2. Gâmidli Bir Kadının Model İnsanlığı

Zinâ sonucu hamile kalan Gâmidli bir kadın suçunu ikrar etmek üzere gelerek: Yâ Rasûlallah! Beni temizle! demiş. Resûlullah (s.a.s.) onu geri çevirmiş; ertesi gün tekrar gelip hâmile olduğunu da belirtince, çocuğunu dünyaya getirmesini söyleyerek tekrar göndermiş, doğundan sonra gelince "sütten kesilinceye kadar" mühlet vermiş, çocuk sütten kesilince tekrar gelen kadının recmedilmesini emretmiştir.

Süleyman b. Bureyde’nin babasından rivâyetine göre bu olay şöyle gerçekleşmiştir:

‘... Sonra Ezd kabilesinin Gâmid kolundan bir kadın geldi ve:

— Ya Rasûlallah! Beni temizle! dedi. Bunun üzerine

‘Vah sana! Dön de Allah’tan mağfiret iste ve O’na tövbe et.’ buyurdu.

Kadın:

— Görüyorum ki, Mâiz’i döndürdüğün gibi beni de geri döndürmek istiyorsun, dedi. Resûlullah (s.a.s.):

‘Ne oldu sana?’ diye sordu. Kadın kendisinin zinâdan hâmile olduğunu söyledi. Resûlullah (s.a.s.): ‘Sen mi?’ buyurdu. Kadın:

— Evet, dedi. Resûlullah (s.a.s.) ona:

‘Karnındaki doğuruncaya kadar (git)’ buyurdular. Tam o anda Ensâr’dan bir adam kadın doğuruncaya kadar onun geçimini üzerine aldı. Daha sonra o adam Peygamber (s.a.s.)’e gelerek:

⁴⁹ Müslim, “Hudûd”, 22. Abdullah b. Bureyde (r.a.)’ın babasından nakline göre ise Mâiz b. Mâlik Resûlullah (s.a.s.)’e gelerek: “Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi zulmettim; zina ettim ve gerçekten beni temizlemeyi istiyorum” demiş Resûlullah (s.a.s.) onu geri çevirip meselenin üzerine gitmemiştir. Ertesi gün yine gelmiş ve itirafa bulunmuş Resûlullah (s.a.s.) geri çevirip onun kavmine haber göndererek :”Onun aklında yadırgadığımız bir kusur (normal bulmadığınız bir şey) biliyor musunuz?” diye sormuş. Onlar: "Biz onu gördüğümüz kadarıyla, aramızdaki sâlih kişilere denk akıl (ve feraset) sahibi biliyoruz" demişler. Mâiz üçüncü defa gelmiş ve Resûlullah (s.a.s.) yine onun kavmine haber göndererek onun durumunu soruşturmuş. Onlar da : “Ne kendinde bir kusur vardır, ne aklında! Diye görüş bildirmişler. Dördüncü defa gelip suçunu ikrâr edince recmedilmiştir. (Müslim, “Hudûd”, 23)

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

— Gâmidli kadın doğurdu dedi. Peygamber (s.a.s.):

‘Öyle ise onu recmedip de çocuğunu -küçük olduğu halde- emzirecek kimsesiz bırakamayız!’ buyurdu. Bunun üzerine Ensâr’dan bir kişi ayağa kalkarak:

— Çocuğun süt emme işi (bakım ve terbiyesi) bana ait olsun ey Allah’ın Peygamberi! dedi. O da kadını recmetti(rdi).⁵⁰

İmrân b. Husayn (r.a.)’ın rivâyetinde konuyla ilgili şöyle bir bilgi de yer almıştır: Kadın gelip suçunu itiraf edince Peygamber (s.a.s.) kadının velisini çağırmış ve ona kadına iyi muamele etmesini ve doğum yapınca kendisine getirmesini istemiştir. Velisi de bu talimata uygun davranarak kadını doğumdan sonra getirmiş Peygamber (s.a.s.)’in emri ile kadın recmedilmiştir. Sonra Peygamber (s.a.s.) kadının cenaze namazını kılmıştır. Bunun üzerine Ömer (r.a.): “Ey Allah’ın Peygamberi! Zina etmiş bir kadın (üzerine mi namaz kılıyorsun)?” diye sorunca, Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Gerçekten o kadın öyle bir tövbe etti ki, şayet tövbesi Medine halkından yetmiş kişiye paylaştırılıysaydı, hepsine yeterdi. Sen Yüce Allah için can vermekten daha üstün bir tövbe gördün mü?”⁵¹

Doğrusu suç işlemek elbette her bakımdan kötüdür. Ancak hemen pişman olup, suçu itiraf ederek: “Ya Rasûlallah! Beni temizle” sözüyle adâlete teslim olup, hem arınmaya ve hem de vicdanı rahatlatmaya çalışmak da elbette bir erdemliliklerdir. Bu iki olayda sahâbilerin bu yönüyle ahlâk-hukuk bütünlüğünü -hiç olmazsa- bu safhada izhar ettikleri; buradaki acı ve mahcûbiyeti ukbâdakine tercih ederek samimi birer kul olduklarını ortaya koydukları anlaşılmaktadır. Resûlullah (s.a.s.)’in açık beyânı da onların tertemiz hâle geldiklerini âdeta müjdelemiştir.

Bu olaylar bu yönleriyle aynı zamanda İslâm hukukunun gelişmesine de katkıda bulunmuştur. Daha açık bir anlatım ile bu olaylar özellikle İslâm yargılama hukukunun bazı ilkelerinin belirlenmesinde ve zanlı ve/veya suçlunun nasıl muhatap alınacağı konusunda rehberlik etmişlerdir.⁵² Böylece “en güzel model”in terbiyesinde yetişen sahâbe bu konum ve durumlarıyla da hem suç işlemiş olanlara model hem de suçlularla muhatap olan hâkimlere modellik vesilesi olmuşlardır.

III. SONUÇ VE TEKLİFLER

Sonuç: Sahâbenin gönül ve zihin dünyasının, ahlâk-hukuk bütünlüğü ve âhret muhasebesi çerçevesinde tabii bir işbirliği ile şekillendiği söylenebilir. Bu bakımdan sahâbe hak ve sorumlulukların belirlenip işlerlik kazanması ve gözetilmesinde bu bütünlüğe çok büyük bir önem vermiştir. Onların dünyasında -selim kalbin, selim akılla iş görebilmesi için- îmân temelli ve ihsân dereceli bir zihin yapısı oluşmuş, hukuk buna göre şekillenmiş ve yürürlük kazanmıştır. Bu

⁵⁰ Müslim, *Hudûd*, 22. Abdullah b. Bureyde’nin babasından nakline göre ise – bazı ayrıntıların da yer aldığı- olay şöyle gerçekleşmiştir: Çocuk doğduktan sonra annesi onu bir beze sarılmış olarak Resûlullah (s.a.s.)’e getirmiş Resûlullah (s.a.s.): ‘Git de onu süttten kesilinceye kadar emzîr’ buyurmuş. Kadın onu süttten kesince, elinde bir parça ekmek olduğu halde çocuğunu getirdi ve: ‘İşte (çocuk) ey Allah’ın Peygamberi! Onu süttten kestim. Yemek yedi (yemeğe de başladı) demiştir. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.) çocuğu Müslümanlardan birine teslim etmiş ve kadının cezası infâz edilmiştir. Bkz. Müslim, “*Hudûd*”, 23.

⁵¹ Bkz. Müslim, “*Hudûd*” 24. Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, “*Hudûd*” 24; Tirmizî, “*Hudûd*”, 9; Nesâî, “*Cenâiz*”, 64.

⁵² Bkz. Nureddin İtr, *İlâmu’l-enâm*, IV, 125 vd. ; Atar, Fahrettin, *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*, s. 235 vd.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

temelin sarsılmasına izin vermemek için de bazen ahlâkî kurallara hukukî nitelik kazandırılmıştır. Ayrıca yine bu temelin hasar görmesi söz konusu olunca da dünyevî ve uhrevî olarak çift taraflı onarım yoluna gidilmiştir. Böylece “kalb-i selim”den başka hiçbir şeyin fayda vermeyeceği güne, “yüz akı” ile hazırlık yapma gayretinde olan sahâbe, bizlere model insanlar topluluğu olarak takdim edilmiştir. (Yüce Allah hepsinden râzı olsun. Âmin.)

Teklifler: Kıyamete kadar devam edecek olan hayat sürecinin her safhasında ve hassaten çocukluk ve gençlik dönemlerinde sahâbenin modelliğinin takdim edilebileceği çalışmalar, plan ve programlar yapılabilir. Bu Cümleden olmak üzere:

1. Uzman kalemler marifetiyle her türlü medya vasıtasıyla sahâbenin modelliği ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

2. Yabancı dil öğretiminde model insanlar olarak sahâbenin hayatından örnek metinler seçilerek hem anılan öğretim daha etkili ve dolayısıyla kalıcı hem de öğretilenler hâl ve gidîşlerini sahâbe örneklîğindeki bir hayat ile daha da güzelleştirmiş olabilirler.

3. Milli Eğitim Bakanlığı'nın husûsî çalışmalarıyla eğitim-öğretim müfredatının uygun bir yerine, sahâbîlerin de tanıtıldığı –güzel bir isimle- bir biyografi dersi konulabilir. Böylece –“Siyer” derslerinin yanında- Peygamberimiz (s.a.s.) kendisinin model öğrencileri ile de tanınmış, “onun izinde” emin adımlarla yürüyüşte daha da güçlü duruma gelmiş ve Yüce Allah'ın rızası kazanılmış olur. Her iki dünyada mutluluk için hedeflenen de bu değil midir?

KAYNAKLAR

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö.241/855), *Musnedu Ahmed b. Hanbel*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (*Ahmed b. Hanbel*)

Âlûsî, Şihâbüddin Mahmûd b. 'Abdillâh el-Hüseynî el-Âlûsî (ö.1270/1854), *Rûhu'l-me'ânî fi tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîmve's-Seb' il-mesânî*, I-XXX, Dâruhiyâ'i't-turâs, Beyrûtts. (Rûhu'l-me'ânî).

Apaydın, H. Yunus, “*Karz*” DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XXIV, 520-525 İSAM, İstanbul 2001.

Aslan, Nasi, *İslâm hukukunda Yargılama Etiği ve İlkeleri*, Karahan Kitabevi, Adana 2014 (2. Baskı)

Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul 1988

–*İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul 2017. (2. Baskı)

Aybakan, Bilal, “*Muâmelât*”, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XXX, 318-319, İSAM, İstanbul 2005.

Bakkal, Ali, “*Maraz-ı Mevt*”, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XXVIII, 39-41, İSAM, İstanbul 2003.

Bardakoğlu, Ali, “*İspat*”, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XXII, 492-495, İSAM İstanbul 2000.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Şu'abu'l-îmân*, thk. Muhammed es-Sa'îd Besyûnî Zağlûl, I-VII, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1410/1990.

Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1381/1971), *Hukûkî İslâmiyye ve İstîlâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, I-VIII, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul 1985.

Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl el-Buhârî (ö.256/869), *Sahîhu'l-Buhârî (el-Câmi'us-sahih)*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (Buhârî)

Buhûfî, Mansûr b. Yûnus el-Buhûfî (Behûfî) (ö.1051/1641), *Keşşâfu'l-knâ'an metni'l-İknâ'*, I-VI, Dâru'l-fikr, Beyrût 1402/1982 (*Keşşâfu'l-knâ'*).

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Cemâleddin el-Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn b. Muhammed Sa'îd b. Kâsım ed-Dımaşkî (1866-1914), *Kavâi'du't-tahdîs min fûnûni mustalahi'l-hadis*, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrutts. (*Kavâi'du't-tahdîs*)

Çalış, Halit-Yaman, Ahmet, *İslâm Hukukuna Giriş*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014. (8. baskı)

Dîneverî, Ebu Bekr Ahmed b. Mervân el-Dîneverî el-Mâlikî (ö.333), *el-Mecâlisetu ve cevâhiru'l-ilm*, I-X (VIII), thk. Ebu'Ubeyde Meşhûr b. Hasan Âlu Süleyman, Cem'iyetu't-terbiyetu'l-İslâmiyye, Dâru ibn Hazm, Beyrût 1419.

Döndüren, Hamdî, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1416/1995. (Aile İlmihali)

Dönmez, İbrahim Kâfi, *"Amel"*, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), III, 16-20, İSAM, İstanbul 1991.

-*"Maslahat"*, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XXVIII, 79-94, İSAM, İstanbul 2003.

Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/889), *Sunenu Ebî Dâvûd (es-Sunen)*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2.baskı). (Ebü Dâvûd).

Efendioglu, Mehmet, *"Sahâbe"*, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XXXV, 491-500, İSAM, İstanbul 2008.

Erbay, Celal, *"Nafaka"* XXXII, 282-285, DİA (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), İSAM, İstanbul 2006.

Hâkim, Ebü 'Abdillâh Muhammed b. 'Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbüri (ö. 405/1014), *el-Müstedrek'ale's-Sahîhayn*, I-IV, thk. Mustafâ 'Abdulkadir 'Atta, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990. (*el-Müstedrek*)

Heyet, *Hadislerle İslâm*, I-VII, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

-Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, I-V, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006. (2. baskı) (Kur'an Yolu)

Heysemî, Ebu'l-Hasan Nûruddîn (ö. 807/1405), *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l-fevâ'id*, I-XX, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1408/1988. (*Mecma'u'z-zevâ'id*)

İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî (ö.741/1340), *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, Dâru'l-fikr, baskı yeri ve tarihi yok.

İbn Ebî Şeybe, Ebü Bekr 'Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-'Absî el-Kûfî (ö. 235/849), *el-Musannef*, I-XXVI, thk. Muhammed 'Avvâme, Dâru'l-kible – Muessesetu 'ulûmi'l-Kur'an, 1427/2006.

İbn Hacer, Ahmet b. Ali b. Hacer el-'Askalânî (ö.852/1449), *el-İşâbe fi temyîzi's-sahâbe*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcud-Ali Muhammed Mu'avvid, I-VIII, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1415. (*el-İşâbe*)

İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Şemsüddîn 'Abdürrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, (ö.682/1283), *eş-Şerhu'l-kebir (el-Muğni ile birlikte)*, I-XVI, thk. Hey'et, Dâru'l-hadis, Kâhire 1416/1996.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebü Muhammed 'Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (ö.620/1223), *el-Muğni*, I-XVI, thk. Hey'et, Dâru'l-hadis, Kâhire 1416/1996.

İbn Mâce, Ebü 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvinî (ö.273/887), *Sünenu İbn Mâce(es-Sunen)*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2.baskı). (İbn Mâce).

Kahraman, Abdullah, *İslâm Hukukuna Giriş (İslâm Hukuku – I)*, Bilimsel Araştırma Yayınları, Ankara 2018.

Kahveci, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2014.

Kandehlevî, Muhammed Yûsuf (ö. 1965), *Hayâtu's-sahâbe*, I-V, thk. Beşşar 'AvvadMa'rûf, Muessesetu'r-risâle, Beyrût-Lübnan 1420/1999.

Kandemir, Yaşar, *"Hafsa"*, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XV, 119-120 İSAM, İstanbul 1997.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Kâsânî, Alâüddin Ebî Bekr b. Mesûd el-Kâsânî (ö.587/1191), *Kitâbu Bedâi'ü's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'*, I-VII, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1406/1986 (2.baskı). (*Bedâi'*).

Köse, Saffet "*Hülle*"DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XVIII, 475-477 İSAM, İstanbul 1998.

-İslâm Hukukuna Giriş, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2015. (5. baskı)

Muhammed Sâlim el-Hadr, *el-Belâğatu'l-'Umeriyye*, Meberratu'l-âl ve'l-ashâb, Kuveyt 2014.

Muhibbuddin et-Taberî, Ebu'l-'Abbâs (Ebû Ca'fer) Muhibbuddin Ahmed b. 'Abdillâh b. Muhammed et-Taberî el-Mekki (ö. 694/1295), *er-Riyâzu'n-nağire fi menâkıbi'l-'aşere*, I-IV, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrût ts. (2.baskı).

Muttakî el-Hindî, ('Alaeddin 'Ali el-Muttakî el-Hindî) Alî b. Hüsâmidîn b. Abdilmelik b. Kadîhân el-Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567), *Kenzü'l-'ummâl fi süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, thk. Bekrî Hayyânî - Safvet es-Sekkâ, I-XVI, Muessesetu'r-risâle, Dimaşk 1401/1981. (5. baskı) (*Kenzü'l-'ummâl*)

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö.261/874), *Sahîhu Müslim (el-Câmi'us-sahih)*, I-III, thk. Muhamed Fuâd 'Abdulbâkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. baskı). (*Müslim*).

Nesâî, Ebû 'Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî (ö.303/915), *Sunenu Nesâî*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (*Nesâî*).

Nevevî, Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö.676/1277), *el-Mecmû' şerhu'l-Muhezzeb*, I-XX, Kahire 1385-1398. (*el-Mecmû'*)

Nureddin İtr, *İlâmu'l-enâm Şerhu Bulûğî'l-merâm min edilleti'l-ahkâm*, I-IV, Dimaşk 1428/2007 (7. Baskı). Not: Burada kaydedilen yıl ve basım bilgisi kaynak olarak kullandığımız IV. cilde aittir. Diğer ciltlerin için farklı tarih ve baskı bilgileri vardır.)

Özaydın, Abdülkerim, "*Asr-ı Saâdet*",DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), III, 501, İSAM, İstanbul 1991.

Savaş, Rıza, *Râşid Halîfeler Devrinde Kadın*, Ravza Yayınları, İstanbul 1996.

Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (ö.483/1090), *Kitâbu'l-Mebsût*, I-XXX, Dâru'l-m'arife, Beyrût 1414/1993 (*el-Mebsût*).

Şafak, Ali, "*Komşu*", DİA,(Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XXVI, 158-159, İSAM, İstanbul 2002.

Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. 'Ali b. Yûsuf eş-Şîrâzî (ö.476/1083), *el-Muhezzeb fi fikhî'l-İmâm eş-Şâfi'i*, I-III, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1995. (*el-Muhezzeb*)

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî (ö.360/971), *el-Mu'cemu'l-kebîr*, thk. Hamdî b. 'Abdülmeccid es-Selefi, I-XXV (XIII-XVI ve XXI. ciltler yani beş cilt eksik), Mektebetu'l-'ulûm ve'l-hikem, Musul 1404/1983. (2. baskı).

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî (ö. 310/923), *Târîhu'l-ümemve'l-mulûk (Târîh)*, I-V, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1407.

Tehânevî, Muhammed Ali b. Ali et-Tehânevî (ö.1158/1745), *Keşşâfu istilâhâti'l-funûn*, I-II, Dâru Kahraman, İstanbul 1404/1984. (Kalkuta 1862'den ofset).(Keşşâf)

Tirmizî, Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî (ö.279/892), *Sunemu'l-Tirmizî (el-Câmi'ü's-sahih)*, I-V, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. baskı). (*Tirmizî*)

Yaman, Ahmet-Çalış, Halit, *İslâm Hukukuna Giriş*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 2014. (8. baskı)

Zühaylî, Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I-XI, Dâru'l-fikr, Dimaşk 418/1997 (4. baskı). (*el-Fikhu'l-İslâmî*)